

Epistemik Kaygı Bağlamında Bilimciliğin Epistemolojik Dışsalıcı Zeminini Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme

A Critical Evaluation on the Epistemological Externalist Ground of Scientism in the Context of Epistemic Concern

Alper Gürkan¹

¹Dr., Ankara, Türkiye

Sorumlu yazar /

Corresponding author : Alper Gürkan

E-posta / E-mail : gurkanalper@yahoo.com

ÖZ

Bilimcilik, bilgi edinmenin tek yolunun bilimsel yöntem olduğu görüşünü içeren felsefî bir yaklaşımdır. Bilimsel yöntemin uygulanmasında yalnızca maddî gerçekliğin varsayılması nedeniyle bilimcilik metafiziği ve a priori bilgiyi reddeden materyalist ve natüralist bir felsefedir aynı zamanda. İnanışın gerekçelendirilmesinde geleneksel epistemolojide başvurulan normların deneysel olmaları nedeniyle reddedildiği epistemolojik natüralizmde, gerekçelendirme yerine inanç oluşum sürecinin psikolojik bir betimlemesi yeterli görülür. İnanç oluşumunun dayanaklarının yeterince uygun olup olmadığı endişesini ifade eden “epistemik kaygı”, bilimcileri bilgi için somut bir zemin arayışına itmiştir. Gerçeklikle bilgi arasındaki ilişkide söz konusu zemine bağlı olarak güvenilirlik ve nesnel nitelikleri öne çıkar. Bilimcilik savunucuları, sorunun çözümü için geliştirilen içselci yaklaşımlarda gerekçelendirme için üst standartlar belirlenmesinin epistemik kaygıyı gidermeyip epistemik geri gitme sorununa yol açtığını düşünürler. İçselci yaklaşımlarda olduğu gibi bilgi için öznenin bilişsel unsurlara erişimini gerekli görmeyen bilimciler, deneysel yöntemin yeterli sayıldığı dışsalıcı tutumu benimserler. Bilgi için somut bir zemin arayışını ifade eden epistemik kaygının giderilmek istendiği dışsalıcılıkta özellikle normlar, metafizik yargılar ve a priori önermelerden oluşan sorunlar öne çıkmaktadır. Bilginin standartlarının deneyle sınırlandırıldığı bilimciliğin normatiflikten kaçınmaması, bilimsel faaliyetin metafizik varsayımlarla başlaması ve çelişmezlik ilkesinden hareketle a priori bir doğru ortaya konulabilmesi, dışsalıcı epistemolojinin somut zemin arayışına engel teşkil eder. Bu durum, epistemik kaygının dışsalıcı tutumla aşamadığı ve yanı sıra epistemoloji özelinde felsefenin bilimselleştirilmesi çabasının da başarılı olmadığı sonuçlarını verir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, bilimcilik, epistemoloji, dışsalıcılık, epistemik kaygı

Başvuru/Submitted : 07.10.2024

Revizyon Talebi/
Revision Requested : 24.11.2024

Son Revizyon/
Last Revision Received : 30.11.2024

Kabul/Accepted : 24.12.2024

Online Yayın /
Published Online : 31.12.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

ABSTRACT

Scientism is a philosophical approach that asserts that the scientific method is the only way to acquire knowledge. Since the scientific method only assumes material reality, scientism is inherently a materialistic and naturalistic philosophy that rejects metaphysics and a priori knowledge. In epistemological naturalism, norms are rejected because they are not empirical and a psychological description of belief formation is deemed sufficient. The term ‘epistemic concern’, which reflects doubts about whether the foundations of belief formation are sufficiently appropriate, has driven proponents of scientism to search for a concrete ground for knowledge. In the relationship between reality and knowledge, reliability and objectivity emerge as critical components linked to this foundational ground. Advocates of scientism argue that introducing meta-standards for justification in internalist approaches is not appropriate for knowledge. Consequently, advocates of scientism like externalists who do not find the subject’s access to cognitive elements necessary for knowledge adopt an epistemological attitude in which the empirical method is considered sufficient. However, within externalism, issues such as norms, metaphysical judgements and a priori propositions become prominent. The limitations of scientism, which confines standards of knowledge to empirical method, are evident in its failure to avoid normativity, its reliance on metaphysical assumptions and its use of a priori propositions based on the principles of non-contradiction. These restrictions show that there are obstacles to studying the concrete grounds of externalist epistemology. Therefore, the epistemic concern cannot be resolved through scientific attitude, indicating that attempts to scientize philosophy, particularly epistemology, are ultimately unsuccessful.

Keywords: Philosophy, scientism, epistemology, externalism, epistemic concern

EXTENDED ABSTRACT

Following advancements in physics, 19th-century thinkers strongly endorsed the idea of the scientific method as the only path to attaining knowledge. This view, which has significant philosophical implications, was termed scientism in the 20th century. Beyond epistemology, it fosters materialistic attitudes toward ontological, axiological, and religious understandings. The proponents of scientism argued that non-natural scientific disciplines should also be scientized. One method of elucidating scientism is to evaluate the epistemological foundations underlying this perspective. The uniqueness of scientism, which includes ontological and axiological attitudes as well as social, political, moral, and religious interpretations, lies in its proposed solution to the epistemological problem of knowledge.

Scientism, as a materialistic approach, presupposes material reality. This makes epistemic concerns about the possibility of true knowledge comprehensible. The term ‘epistemic concern’, as used in this article, goes further from the question of the nature of knowledge to worries about the reliability of the elements used in the justification of propositions. Epistemological scientism seeks to address these concerns by identifying reliable basis for propositions while avoiding metaphysical assumptions. The scientific method is considered reliable because it is rooted in material reality, and the processes of forming scientific propositions are regarded as reliable because of their connection to reality. In addressing epistemic concerns, scientism adopts an externalist approach, emphasizing the importance of psychological processes triggered by external stimuli in the formation of knowledge rather than focusing on subjects’ access to cognitive elements. In other words, proponents of scientism overlook epistemic norms, principles, and standards, focusing instead on the reliable or warranted outcomes of experiments. Because the norms employed in traditional epistemology are not based on empirical evidence. In the context of the question of what can truly be known, epistemic concerns emerge from the expectation that knowledge should have an objective external foundation. The epistemic regress problem presents challenges in justifying metaphysical propositions through appeals to a priori principles. Consequently, the scope of genuine knowledge is often considered to be limited to material reality, which can be apprehended through perception and objective experimentation. Within this framework, the resolution of epistemic concerns is sought through the establishment of a reliable, logically structured process for acquiring knowledge, rather than solely addressing the conditions under which the subject is justified. In summary, this reliable knowledge acquisition method aligns with the scientific method as a means of attaining understanding.

This perspective establishes methodological boundaries for disciplines beyond the natural sciences, influencing philosophy, humanities, and social sciences. This article examines the foundations of these limitations and draws philosophical conclusions using a philosophical analysis method. For this reason, it begins by emphasizing scientism, highlighting its central role in the problem of knowledge. It argues that scientism is fundamentally rooted in an epistemic concern, which arises from the question, “How can we know that we know?”. This concern represents the quest for a solid foundation to support the reliability of knowledge acquisition processes. Since the core elements of human beliefs—such as perception and sensation—are derived from reality and objectivity, reliability is considered a characteristic of empirical investigation. The relationship between the ontology of scientism and the externalist approach of epistemological scientism has a central position in this analysis. Therefore, after the general epistemological analysis, epistemological scientism and epistemological naturalism are evaluated in the context of externalism. This evaluation

focuses on three key challenges facing scientific epistemology: normativity, metaphysical judgments, and a priori propositions. This article explores these issues within the context of externalism and analyzes their implications for addressing epistemic concern.

In conclusion, this paper argues that externalist stance and epistemological scientism, as a kind of it, do not effectively address the issues surrounding epistemic concern. This is because the norms of knowledge and rationality cannot be overlooked in the externalist framework. Additionally, both the presence of metaphysical presuppositions in scientific practice and theory and the role of a priori knowledge must be acknowledged. These factors pose significant challenges to defending scientism and the externalist position in the context of epistemic concern. Since the initial problem of epistemic concern remains unresolved, scientism will continue to encounter logical difficulties.

Giriş

İnsanın kendisi ve doğal çevre hakkında bilgi edinme becerisi açısından bakıldığında modern dönemde bilimsel yöntemin öncelikli ve görece daha güvenilir bir konumda bulunduğu aşikârdır. Bilim, bize sunduğu sayısız verilerle yaşantımızı derinden etkilemiş, sadece kuramsal bilgimize değil, pratik alana da önemli katkılar sunmuştur: Hastalıkların teşhisi ve tedavisi, üretim tekniklerinin gelişimi ve refah artışı, enerji edinme yolları ile teknolojinin gelişimi gibi gündelik hayatımıza doğrudan etkileriyle bilim birkaç yüzyıl içinde kültürümüzün egemen ve merkezî ögesi hâline gelmiştir. Bu merkezîleşme süreci, 19'uncu yüzyıldan itibaren yargılarımızın bütününe bilimsel yöntem aracılığıyla ulaşmamız gerektiği normunun ortaya çıkışına imkân tanımıştır. Söz konusu norm ile yargıların, bilimsel yöntem aracılığıyla elde edilebilir veya en azından onunla sınanabilir olması doğruluk koşulu sayılır. Zamanla bu yaklaşım “bilimcilik” (*scientism*) adını almıştır. Bilimcilik yaklaşık olarak, sadece bilimsel yöntemle elde edilmiş bilgilerin güvenilir olduğuna dair bir tutumdur. Farklı bilgi edinme yolları olabileceğinin reddi olarak bilimcilikte, felsefenin temel meseleleri hakkında da özgün iddialar ileri sürülerek o da yadsınabilir. Gerçeklikte nelerin var olduğuna dair ontolojik tartışma; doğruluğun, aklîliğin (rasyonalitenin) ve bilginin mahiyeti hakkındaki epistemolojik tartışma; hatta din ve ahlâka dair konular en başından beri bilimcilerin ilgi alanlarında olmaya devam etmiştir. Bu tutumun karşılığı, bir anlamda bilim lehine felsefenin geri çekilmesi veya pozitivistlerin tercih ettikleri ifadeyle “bilimsel felsefe”dir (felsefi meselelerin salt bilimsel atmosferde tutulmasıdır).

“Bilgi” kavramına ilişkin deneysel bir zemin oluşturma çabası, epistemoloji üzerine tartışmalarda güvenilirlik ve nesnellik nitelikleri üzerine bir ilgi ortaya çıkarır. Bilimciliğin bu yönde bir seyre girmesinde, tarihsel açıdan gelişen pozitif bilimlere ilgisiz felsefecilerin ve “metafizik” adı altındaki sonuçsuz tartışmaların mevcudiyetinin rolü vardır elbette. Bu makalede bilimciliği doğuran ve biçimlendiren tarihsel saiklerle meşgul olunmamaktadır. Bunun yerine, bilimciliğin uygun bir biçimde kavranmasının koşulu olarak epistemolojiye ilişkin dışsalıcı (*externalist*) yaklaşımların sahip oldukları epistemik kaygının anlaşılması ve bunun giderilip giderilmediği hususunun açıklığa kavuşturulması amaçlanmaktadır. “Epistemik kaygı” kavramı, kısaca, bilgi sorununda hangi türden dayanakların sağlam olduklarına, hangi gerekçelendirme biçimlerini dikkate almanın makul (rasyonel) olduğuna dair “gerekçelendirme” kavramı üzerine endişeleri ifade eder.¹ Bu endişeyi, epistemik inanış sorununun gerekçelendirme ile çözülmek istenmesi ortaya çıkarır. Epistemik kaygı, özneyi, doğruluğu, uygun yöntemi ve belirli bir aklîliği araştırmaya yönlendiricidir. Epistemik kaygının ardında yatan, neyi bilip neyi bilmediğimiz sorunsalından ötede epistemik inanışları gerekçelendirmenin yeterince uygun bir şekilde yapıp yapılmadığıdır. Böyle bir sorunsalı aşmanın bir yolu olarak gerekçelendirmenin dayandırıldığı bir temelselciğin (*foundationalism*) bilindik döngüsel argümanları yerine “gerekçelendirme” kavramının sorunsallaştırıldığı bir epistemolojik yaklaşım, bilimciliğin normatif olmayan epistemoloji arayışlarına daha uygun görünmektedir. Bilimciliğin deneysel bilgiye dayalı yaklaşımı mantıksal olarak normların deneysel olmayan yapısıyla uyumsuzdur. Bu nedenle özellikle Quine tarafından teklif edilen epistemolojik natüralizm söz konusu epistemik kaygıyı giderici bir yaklaşım olarak işlevsel görülebilir. Nihai olarak epistemik kaygının yöneldiği somut gerçeklik, bir şeyin bilgisi için öznenin değer dünyası ile ilgili değildir. Bu durum, nesnel bilgi için gerekli koşulu zihinden bağımsız olarak aramayı gerektirmektedir.

“Bilgi”ye dair bu türden bir yaklaşım gerçeklik, yöntem ve aklîlik hakkında bazı mantıksal sonuçlar içerir. Bunların ilki, deneysel bilginin somut gerçeklikle yüzleşmeye zorlayıcı yönü nedeniyle zihni materyalizme yönlendirmesidir. Bu da bilimciliğin bir karakteristiğini işaret eder. Bilimcilik, bir ontolojiden önce başlangıç olarak epistemolojik kaygıda ortaya çıkmakta, gerçekçiliği içerdiği gibi materyalizmi de içermektedir. Bir diğer sonuç ise belirli türden

¹ “Epistemik kaygı” (*epistemic concern*) kavramı, Peter Ellerton’dan ödünç alınmıştır. Yazar kavramı bir yazıda şu şekilde kullanır: “Mantıksal çıkarımın doğası, niçin bir akıl yürütmeyi diğerine tercih etmemiz gerektiği ve “kanıt”ın neliği ve karar verme (yargıya varma) sürecine etkisini nasıl kavradığımız gibi konuların hepsi şüphesiz bir şekilde epistemik kaygılardır.” (Peter Ellerton “How do you know that what you know is true? That’s epistemology”, erişim 1 Ağustos 2024, <https://theconversation.com/how-do-you-know-that-what-you-know-is-true-thats-epistemology-63884>; <https://onculanalitikfelsefe.com/bildiklerinizin-dogru-oldugunu-nereden-biliyorsunuz-epistemoloji-sayesinde-peter-ellerton/>, çev. Beyter, Taner).

Bu çalışmada kavram daha özel bir şekilde kullanılarak gerekçelendirilmenin yapısı ile sınırlanmaktadır.

bir somutluk arayışı olarak epistemik kaygının, bilgi sorununda güvenilirliği odağına alması nedeniyle bilimciliğe yol açmasıdır. Bilgi edinmek için kullanılacak yöntemlerle elde edilecek sonuç arasındaki bağlantı olmak anlamında kanıt, normatif yükü nedeniyle işlevini kaybetmektedir. Nihai olarak “kanıt” kavramı, kuramsal veya pratik olarak özneyi doğru önermelere ulaştıracak bir gerekçelendirme kaynağını işaret eder ve dolayısıyla öznenin epistemik ilke veya standartlarına görelidir. Gerekçelendirmenin, öznenin bilişsel unsurlara erişiminden bağımsız olarak görüldüğü dışsalıcı bir epistemolojide kanıtın yerini deneysel yöntemin sonuçları (psikolojik süreçlerin betimlemesi) almaktadır. Bu ise özellikle yöntem ve doğruluk ilişkisinin biçimlendiği aklilik açısından önemli bir sonuca sahiptir: Bilimci epistemolojinin dışsalıcı karakteri aklılığı (ve makul önermeleri) deneysel bilgi ile sınırlandırır. O hâlde aklılık, bize doğru inanışlar elde etmek için uygun araçları sağlayan özelliğiyle (bir tercih unsuru olarak) çeşitlilik içinde değil, bilginin yegâne yolu olan deneyde yerleşiktir. Bunun öz ifadesi, deneysel yöntemden başka bir yöntemin mevcut olmadığı ve aklılığın tek biçiminin bilimsel aklılık olduğudur.

Bu çalışmada “epistemik kaygı” kavramına başvurmanın altında yatan temel sebep, karşıtlarınca kimi zaman köktenci bir bakış olarak görülebilen bilimciliğin anlaşılabilirliğine odaklanma ve bilimcilerin bilgi sorunundaki endişelerini açık kılma çabasıdır. Her ne kadar son kısımda dışsalıcı epistemoloji özelinde bilimciliğin bir eleştirisi yapılsa da; bilimciliğe bir suçlama gibi yaklaşılabilir veya kavrama pejoratif tarzda başvurulan tutumlara ve onu dogmatik bir biçimde kavrama biçimine mesafeli olma ihtiyacı yönlendiricidir. Bu çerçevede içerisinde dile getirilirse burada öncelikle bilimciliğin temel argümanları (bilimci iddialar ve onların felsefî dayanakları) ele alınmakta ve materyalizmle ilişkisine değinilmektedir. Bu yolla bilimcilik, “epistemik kaygı” kavramı üzerinden anlaşılır kılınmaktadır. Son kısımda bilimci epistemolojinin dışsalıcı karakterinin epistemik kaygıya ilişkin sorunları çözme konusundaki yetkinlik durumu ele alınmaktadır. Yaklaşımın, karşılaştığı üç ana sorun (normatiflik, metafiziksel yargılar, a priori önermeler) üzerinden bir eleştirisi yapılmaktadır. Bilimci epistemolojide ortaya çıkan sorunlar, uygun bir bilimci tutumun imkânı sorunsalı hakkında eleştirel bir değerlendirme yapmak için aralamaktadır.

1. Bilimcilik nedir?

Bilimcilik hakkında dile getirilmesi gereken ilk nokta, kavrama ilişkin kargaşadır. Konunun ideolojik düzleme çekilebilir olmasının da etkisiyle bilimcilik, bir metafizik karşıtlığının ve taraftarlığının çekişme alanıyla sınırlı biçimde kavranabilmekte, bu karşıtlıkla sınırlı bir konuma indirgenebilmektedir. Böyle olduğu için de “bilimcilik” ile birbirinden oldukça farklı kavramlara gönderme yapılabilmektedir. Bunda etkili olan durumlardan birisi bilimciliğin yerleşik bir anlamının bulunup bulunmadığına dair kafa karışıklığıdır.² Bir diğeri ise bilimci olarak etiketlenen düşünürlerin bu isimlendirmeye genelde sahip çıkmamaları ve kavramı formüle etmeye yönelik özenli bir çabalarının olmamasıdır.³

Tanımla ilgili belirsizliği aşmanın yolu, bilimciliği özgün kılan noktanın ne olduğunun açığa çıkarılmasıdır. Bunun, doğru önermelere ulaşmakla ilgili olduğu aşikârdır: Bilimcilik, bir önermenin doğru kabul edilebilmesi için onun sadece bilimsel yöntemin bir sonucu olması gerektiği iddiasında temellenir.⁴ Bu iddia farklı alanlarla ilgili yargılar üretmek için iki yönde ilerletilebilir olması açısından kullanışlıdır da: İlk olarak bilgiye ilişkin kavrayışın bütünüyle bilimsellik ölçütünde tutulma eğilimi, ikinci olarak daha önce bilimin alanı içinde görülmeyen kimi konuları değerlendirirken bilime dayanma gerekliliği eğilimi. O hâlde bir bilimcinin özgün bakışı, doğru önermelere ancak bilimsel yöntem aracılığıyla ulaşabileceği kabulü ile bundan türeyen, tüm alanları bu yolla değerlendirmek gerektiği görüşünden kaynaklanır.

Bilimcilik hakkındaki bu kısa değerlendirme, onunla ilgili bazı genel yargılara ulaşmamıza imkân vermektedir. Bunların en başında bilimcilikte, yalnızca bilimsel yöntemle ele alınabilen nesnelere hakkında bilgi edinebileceğimizin varsayılması yer alır. Buna göre bilimsel yöntemle konu edilemeyen, dolayısıyla olgusal olmayan şeyler bilinemezdirler. Pozitivizmden (ve ondaki “doğrulanabilirlik ilkesi”nden) aşına olunan bu yaklaşım benimsendiğinde -sorun ontolojik değil bir bilgi sorunu olduğu için- materyalizme doğrudan ulaşılmazsa da materyalizmin mantıksal sonuçları ile karşılaşılar. Başka bir ifadeyle, gerçeklikte sadece maddî şeylerin var olduğu iddiası, olgusal olmayan şeylerin bilgisinin de olamayacağı sonucunu mantıksal olarak içerir. Dolayısıyla bilimci sonuç, materyalist sonuçla birleşmektedir. Bilimsel yöntemde sadece olgusal nitelikteki şeyler konu edilebileceği için -tıpkı pozitivizmin olduğu gibi- bilimciliğin de materyalizmi varsayması söz konusudur.⁵

² Örneğin Plantinga bunu bir adım ileri götürerek bilimciliğin ne olduğuna dair soruyu da uygun bulmaz (Alvin Plantinga, “Scientism: Who Needs It?”, *Scientism-Prospect and Problems* içinde, Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg (New York: Oxford University Press, 2018) 221-222.

³ Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg, “Introduction: Putting Scientism on the Philosophical Agenda”, *Scientism-Prospect and Problems* içinde, Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg (New York: Oxford University Press, 2018), 2.

⁴ Mizrahi bilimciliğin mahiyeti ve tanımı üzerine kısa ama oldukça verimli tartışmasında “En güvenilir bilgiler bilimseldir.” yargısını *bilimci* sayar ve bunu kendi savunduğu mutedil bilimci bir tutum olarak teklif eder (Mizrahi, Moti, “What’s So Bad About Scientism?”, *Social Epistemology* 31 (2017), 354).

⁵ Metodoloji sorununu merkeze alarak materyalist felsefenin tarihine baktığımızda onun empirisist gelenekleri desteklediğini görürüz. Ki Lange’in modern felsefede, materyalist olarak

Bilimcilikte, bir önermenin doğruluğu ile bu önermeye ulaşma yöntemi arasında kurulan sıkı ilişki, bir başka genel yargıyı görünür kılar: Amaçlara ulaşmak için uygun araçları seçme pratiği bakımından değerlendirildiğinde bilimciler için aklılık ancak bilimsel yöntemle mümkündür. Amaç olarak doğru önermeye ulaşma çabası uygun yöntemin tatbikini gerektirir. Doğru önermelere uygun yöntemle ulaşılabiliyse felsefe de ancak bilim veya bilimsel yöntem ile yapıldığı zaman rasyonel bir etkinlik olur. Başka bir biçimde dile getirilirse, doğru önermelere *ancak* bilim ile ulaşıldığı görüşü, aynı zamanda aklılığın tek formunun bilimsel aklılık olduğu iddiasıyla bütünleşiktir. Dolayısıyla felsefenin makul bir yolla yapılması da onun sadece bilimsel sonuçları takip etmesiyle mümkündür. Bu, natüralist görüşün yaygın bir anlayışına gönderme yapar: Natüralizm, felsefenin, deneysel araştırma ve bilim ile bir devamlılığı olabileceği düşüncesi olarak⁶ bilimci fikri temellendirmeye imkân sağlar.⁷ Bu nedenle bilimcilik, materyalist tutumuyla bilimsel materyalizme dâhil olabilirken aynı zamanda natüralist bir yaklaşımdır. Bununla birlikte belirtilmelidir ki modern felsefe tarihinde natüralizm içinde kısmen a priori bilgilerin mevcudiyetinden⁸ ve normlara dair kabullerden⁹ söz edilebilmektedir. Bilimcilerin de bu konuda sabit bir tutumları olduğundan söz edilemez.¹⁰ Bilimciler normlara karşı mesafeli tutumlarına rağmen bilgi ve aklılığa dair standartlar belirleme eğilimindedirler. Fakat a priori bilgiyi, bilimsel yöntemle edinilen sonuçlar olmamaları gerekçesiyle yadsırlar. Bunun sonucu, bilimsel bilginin üzerinde temellenebileceği bir *ilk felsefenin* de reddedilmesidir. Böylece sadece metafiziksel yargılar değil, normatif nitelikteki “doğruluk” gibi kavramlar da reddedilmiş olmaktadır.

Bazı bilimcilik karşıtı yaklaşımlarda bu tutum felsefenin yok sayılması olarak okunmak istenmişse de böyle bir sonuca ulaşılmasının önünde mantıksal bir engel vardır: Bilimcilik, kendisinin bilimsel temellere sahip olmaması ya da bilimsel yöntemin sonucu olmaması gibi bir nedenden dolayı bilimsel değil, felsefidir. Öyleyse felsefenin, bilimcilikte yok sayılmasından söz etmek uygun değildir,¹¹ bunun yerine, onun yeniden anlamlandırıldığı görüşünün dikkate alınması gerekmektedir.

Bir bilimci, epistemolojik ve metodolojik noktadan hareketle birçok sonuca ulaşabilir. Söz konusu sonuçlar, ne türden iddialar içerdiği ile ilgili olmak bakımından bilimciliğin farklı türlerde sınıflandırılmasına imkân tanır. Bu türler; bilginin *sadece* bilimsel yöntem ile sınırlı olduğu görüşü olarak “epistemolojik bilimcilik”, sadece bilimsel yöntemle konu edilebilen şeylerin gerçekliklerinin bulunduğu görüşü olarak “ontolojik bilimcilik”, insanların gerçekleştirdikleri faaliyetler arasında *sadece* bilimin değerli olduğu görüşü olarak “aksiyolojik bilimcilik₁”, ahlâkî yargıların doğasının sadece bilim tarafından incelenmesi gerektiği görüşü olarak “aksiyolojik bilimcilik₂” ile insan varoluşuyla ilgili *tüm sorunların* bilim tarafından çözülebileceği görüşü olarak “varoluşsal bilimcilik”tir.¹²

Bilimciliğin neliğiyle ilgili üzerinde durulması gereken son nokta genişletmecilik (*expansionism*) hakkındadır. Genişletmecilik, bilimin sınırlarının genişletilmesi veya bilimsel yöntemin kullanım alanının genişletilmesi gerektiği düşüncesidir. Esasen bilimciliğin bu yönü, yaygın bir biçimde bilimin sınırlarının, tüm disiplinleri içerecek şekilde genişletilmesi olarak bilinir. Bu yaklaşım içerisinde “bilim” sözcüğü ile doğa bilimleri kastedildiğinden genişletmecilik, akademik disiplinlerle ilgili metodolojik tekçilikten daha fazlasına karşılık gelir. Metodolojik tekçilik, tüm disiplinlerde doğa bilimleri yöntemlerinin kullanılması gerektiği fikridir. Buna göre beşerî ve sosyal bilimlerde de doğa bilimleri yöntemleri kullanılması gerekmektedir. Genişletmecilikte ise daha önce bilim dışı olarak görülen kimi alanların da bilimsel yöntem ile ele alınmaları düşüncesiyle karşılaşırlar.¹³ Daha önce bilim dışı sayılan alanlar olarak etik, değer sorunları ve ilahiyat (tanrının varlığı, doğaüstü ve din sorunu) konularında bilimsel yöntemin sonuçlarıyla

nitelendirdiği 17. yüzyıl filozofları Hobbes, Locke ve Bacon bu gelenek içindedirler. Geleneğin geçmişi antik döneme kadar uzansa da materyalizm/maddecilik (*materialism*) kavramı 18. yüzyılda türemiştir (Friedrich Albert Lange, *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi*, çev. Ahmet Arslan, (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 203-204.

⁶ Ladyman, James, “*Scientism With a Humane Face*”, *Scientism-Prospects and Problems*

Bu nedenle örneğin Rosenberg, natüralizmi, felsefi sorunları ele almak ve çözmek için fizik, biyoloji ve nöroloji gibi doğa bilimlerinin olgunlaşmış yöntem ve bulgularına başvurmak gerektiği hakkındaki düşünce olarak niteler: P. Kyle Stanford, “Naturalism without Scientism”, *The Blackwell Companion to Naturalism* içinde, Haz. Kelly James Clark, (New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. Published, 2016), 91. içinde, Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg (New York: Oxford University Press, 2018), 4.

⁷ Kemal Batak, *Natüralizm Çıkamaz-Dennett’ten Dawkins’e Yeni Ateizm’in Felsefi Temelleri ve Teistik Eleştirisi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 27.

⁸ Örneğin Putnam, aşağıda değerlendirilen a priori bir doğru olduğunu savunur (Hilary Putnam, “There is at Least One a Priori Truth”, *Erkenntnis* 13 (1978), 153–170.

⁹ Natüralist açıklamada her ne kadar normatif sayıldığından “gerekçelendirme” kavramının feshi amaçlansa da “kanıt” veya başka bir isimle gerekçelendirmeye başvurulduğu eleştirileri vardır. Bu nedenle Quine da sonraki çalışmalarında norm karşıtı düşüncesini yenileyerek kısmî bir normatif natüralizme doğru yaklaşmıştır (Peter Godfrey-Smith, *Theory and Reality*, (Londra: The University of Chicago Press, 2003), 152).

¹⁰ Natüralizmin bir doktrin değil, bir yaklaşım olarak ele alınması da söz konusudur. Bunun anlamı, natüralizmin ortaya konulacak bazı cevaplarla değil, sorularla, onları nasıl ele almak gerektiğiyle ilgili olmasıdır. (Bastiaan C. van Fraassen, “Naturalism in Epistemology”, *Scientism: The New Orthodoxy* içinde, Haz. Richard N. Williams ve Daniel Robinson. N., (New York: Bloomsbury Academic, 2015), 66.

Dolayısıyla onu doktrinel bir bütünlük saymadığımız ölçüde bilimcilik de natüralizme dahil olarak kabul edilebilecektir.

¹¹ Elbette bu iddiayı içeren bazı ifadeler bu konuda göz ardı edilemez niteliktedir. Mesela Neurath’ın felsefeyi “dili yozlaştırıcı bir şey olarak nitelemesi” (Tom Sorell, *Scientism*, (Londra: Routledge, 1991), 10), Atkins’in hiçbir felsefecinin doğanın açıklanmasına yardımcı olmadığı görüşü (Hughes, Austin L., (“The Folly of Scientism”), *The New Atlantis-A Journal of Technology & Society* 37 (2000), 32-33) ve Hawking ile Mladinov’un bilimin var olması nedeniyle artık felsefenin öldüğü iddiaları (Stephen Hawking ve Leonard Mladinov, *Büyük Tasarım*, çev. Selma Ögünç, (İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2010), 11.) dikkatle incelenmesi gereken felsefeyi dışlayıcı iddialardır.

¹² Bu sınıflandırmalarda özellikle şu iki çalışmadan istifade edilmiştir: Mikael Stenmark, *Scientism-Science, Ethics and Religion* (Aldershot: Ashgate, 2001) ve Rik Peels, “A Conceptual Map of Scientism”, *Scientism-Prospects and Problems* içinde, Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg, (New York: Oxford University Press, 2018).

¹³ Stenmark, *Scientism-Science, Ethics and Religion*, 21.

hareket edilmelidir. Bu açıdan metodolojik tekçiliğin aksine genişletmecilikte söz konusu alanlar bilimsel yöntemle ele alınamadığı durumlarda bilgiye konu sayılmamaktadır. Etik ve ilahiyat dışında, insan davranışı ve siyaset gibi konular da daha önce içerikleri sebebiyle doğa bilimsel yöntemlerden başka yollarla ele alınmışlardır. Bu konularla ilgili bir zorluk, tıpkı tarihsel olaylarda olduğu gibi insan özneler ile onların *anlam ve değer* dünyaları hakkında olmalarıdır. Bu noktada, metodolojik tekçilikten daha fazlası olarak genişletmecilik; bilimin sınırlarının, insanî anlam alanı ve değer alanı ile biçimlenen varoluşunu da içermesi gerektiği düşüncesidir. Bunun sonucu da bilimin felsefe, ahlâk, sanat, din veya başka insanî meselelerle ilgili soruları cevaplamaya yetkin görülmesidir. Buna göre bilimcilik, gerçeklikle ilgili istisnasız her şeyin deneyselliğin ya da doğa biliminin söz dağarcığı içinde açıklanabileceği görüşüdür.¹⁴

2. “Epistemik Kaygı” ve Bilimci Epistemoloji

Bilimciliğin –her ne kadar daha temel veya ontolojik bir zemini varsa bile- bilme süreçleri hakkında (epistemolojik) bir kurucu ilkesi mevcuttur. Bu ilke, bilgi ve yöntem arasında kurulan katı ilişki üzerinedir. (“İlke” denmesinin sebebi, bu düşüncenin bilimsel yöntemden çıkarılabilecek bir sonuç olmamasıdır.) Böyle olduğu için bilimcilik, esasen epistemik inanışın neye dayanması gerektiği hakkındaki metodolojik natüralizmin bir türüdür. Metodolojik natüralizm, ontolojik natüralizmin aksine, bilgi alanını sadece doğal türlerin bilgisinin elde edilebileceği yöntemlerle sınırlama yaklaşımıdır.¹⁵ Bilimcilik içerisinde nelerin gerçekte var olduğu sorusuna cevap verecek iddialar mevcutsa da bunlar bilimci olmak için gerekli koşul değildirler. Ancak bir tutumun bilimci sayılabilmesi için gerekli koşul, epistemik inanışların dayanağı hakkındaki söz konusu ilkesel tutumdur. Başka bir biçimde söylenirse, her ne kadar farklı iddialara mantıksal önceliği bulunan ontolojik bir yaklaşıma sahip olsalar da bilimcilerin temel bakış açılarında bilimsel yönetime *mutlak* bir güven yer alır ve bu, bilimciliği karakterize eder.

Metodolojik natüralist çerçeve içerisinde bakıldığında dünya ile ilgili bilgiyi elde etmenin bilimsel yöntemden başka bir yolu bulunmamaktadır. Her ne kadar bilim için vazgeçilmez olan nedensellik ilkesine kuşkucu bir nazarla bakmış olsa da Hume’un¹⁶ bilgiyi deneysel akıl yürütmeye sınırlandırma eğilimi, bilimcilik için tarihsel bir çerçeveye işaret eder. Bu çerçeve, sentetik (ya da analitik olmayan) a priori bilgi ve metafiziğin yadsınmasıyla biçim kazanan empirisizmin¹⁷ metodolojik sınırlandırmalarıyla örtüştürülmüştür.¹⁸

2.1. Epistemik Kaygı Kavramı

Genel olarak epistemolojide bir önermenin tercih edilebilir olmasına ilişkin standartların farklılığı, farklı türden önermelerin gerekçelendirilmesine aracılık eder. Belirli niteliklere sahip önermeler bu yolla “doğru” olarak kabul edilebilir hâle gelir. Bu nokta “epistemik kaygı”nın ortaya çıktığı yeri gösterir: Gerekçelendirilmiş bir önermenin özne tarafından bilinip bilinmediğini nasıl bilebiliriz? Daha genel olarak ifade edilirse bir önermenin bilgi olarak kabul edilmesi için gerekli görülen gerekçelendirmenin standartları nelerdir?

Söz konusu kavramla kastedilene açmak için inanma ve bilgi ilişkisini ayrıntılandırma gereği vardır. Çünkü “bilgi”ye ilişkin geleneksel tanımdaki gerekçelendirilmiş doğru inanışı (GDİ) sıradan bir inanıştan ayıran ölçütlerin neliği sorunu bilgi araştırmacısı için çözüm bekleyen bir konudur. Bu, Platon’un *Menon* diyalogunda ortaya koyduğu bir sorun olarak temel bilgi meselelerinden birisi olagelmıştır. Geleneksel epistemolojide “bilgi” bir inanç formu sayılmaktadır. Bu durum inanışın bilgiden ayrılması için akfî ölçütlerin geliştirilmesi çabasına yol açmıştır. Epistemik

¹⁴ Daniel N. Robinson, “Science, Scientism, and Explanation”, *Scientism: The New Orthodoxy* içinde, Haz. Richard N. Williams ve Daniel Robinson, N., (New York: Bloomsbury Academic, 2015), 28-29.

¹⁵ Nola metodolojik natüralizme, bilgi edinme yöntemlerini, deneysel bilimlerin yöntemleriyle sınırlandırma düşüncesi olarak değinir ve buna bazen deneysel olmayan ya da *a priori* yöntem ilkesinin bulunmadığı görüşünün de ilave edildiğini ifade eder (Robert Nola, *Rescuing Reason: A Critique of Anti-Rationalist Views of Science and Knowledge*, (Boston: Kluwer Academic Publishers, 2003), 125). Bu ayırım metafiziğe yönelim temelinde gerçekleşir. Çünkü ontolojik natüralizmde nelerin var olduğu ile ilgili sınırlama tutumu, “Algıya dayalı deneyime konu edilemeyen şeyler yoktur.” önermesinde olduğu gibi metafiziksel bir iddiaya dönüşebilmektedir. Söz konusu alanın bilgisinden söz edilemediğinde şeylerin var oldukları iddiası kadar var olmadıkları iddiası da metafizikselidir. Oysa metodolojik natüralizm, günümüz doğa bilimlerindeki bir önkabul olarak benimsendiği üzere doğaüstüne ilgisizliğe karşılık gelmektedir (Hugh G. Gauch, *Bilimsel Yöntem*, çev. İbrahim Yıldız, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2016), 146.

¹⁶ Bilginin tecrübeye dayandırılması gerektiğinden hareket eden Hume’un “nedensellik” olarak değerlendirdiğimiz ancak deneyimde karşılığını göremediğimiz “açıklayıcı kavram” a dair tutumu, doğa bilimleri için açıklayıcı değil ancak betimleyici bir işlev belirler. Modern bilimsel yöntem bu çerçevede olguları açıklamaya yönelik bir “Niçin?” sorusuna ilgisizdir, fakat olgular için uygun soru “Nasıl?” sorusudur. Bu da bilimsel önermeler ve kuramlar için betimleyicilik özelliğine karşılık gelir. Bu açıdan Hume, bilim karşıtı değildir elbette, sadece belirli bir bilim anlayışını sorunlaştırmaktadır. Onun bilgiye ilişkin genel tutumu, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*’nın son paragrafında açıkça görülebilir: Hume kozmoloji, metafizik, ilahiyat ve ahlâklılık (*morals*) soruşturmaları için içeriklerin, deneyime dayanmadıklarından yok sayılmaları gerektiği düşüncesindedir:

“Elimize bir cilt, söz gelişi bir dinbilim ya da okul metafiziği kitabı aldığımızda, soralım: İçinde nicelik ve sayı üzerine deneysel aktılyürütmeler mi var? Yok. Peki, olgu sorunu ve varoluş üzerine deneysel aktılyürütmeler? O da yok. Atın öyleyse onu ateşe; çünkü içinde safсата ve kuruntudan başka bir şey olamaz” (David Hume, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, çev. Oruç Aruoba, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976), 135).

¹⁷ Stathis Psillos, *Philosophy of Science A-Z*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007), s.77.

¹⁸ A priori bilgi ve normatifik hakkındaki sorunları ele alma biçimi, metodolojik natüralizmin en az iki türe ayrılmasına yol açar. Bunlar, Nola’nın adlandırmasıyla “yer veren” (*locationist*) ve “eyleyici” natüralizmdir. Yer veren natüralizm, a priori bilgiyi ve normatifiği kategorik olarak reddetmez. Eyleyici yaklaşım bu iki tür bilgiyi kategorik olarak reddeder. Bu ayrımla yer veren natüralizm, metodolojik natüralizm içerisinde bilimcilğe yol açmayan ve bilimci olmayan bir yaklaşımdır (Nola, *Rescuing Reason: A Critique of Anti-Rationalist Views of Science and Knowledge*, 125).

inanişın aklileştirilmesinin yolu olarak inanişın dayandırılması gereken bir “kanıt” standardı üzerinde uzlaşmıştır. Epistemik kaygının nesnesi de sözü edilen “kanıt”tır: Bir inanişı gerekçelendiren bir kanıtın, bu işlevi yeterince uygun bir biçimde yerine getirdiğini nasıl bilebiliriz? Epistemik kaygı, psikolojik kaygıdan farklıdır ve epistemik inanişlarımızın gerekçelendirilmesi üzerine bir sorgulamanın neticesidir. Bir şeye inanma süreci esasta psikolojik bir olgu olduğundan inanişlara ilişkin kaygı da aynı şekilde psikolojiktir. Ancak hem inaniş hem de inandıklarımızın makul olup olmadığına ilişkin başvurduğumuz standartlar akılcı yapılandırılır. Dolayısıyla safdil bir inanma ile zihnin denetimi altında gerçekleşen epistemik veya felsefî inanmanın farklı¹⁹ olması gibi epistemik kaygı da psikolojik kaygıdan farklıdır; “gerekçelendirmenin gerekçelendirmesi” kaygısı olarak aklî bir zemin arayışından kaynaklanır. Bilimci ve natüralist gelenekte epistemik kaygı özellikle deneysel bir temele sahip olmayan normlar, metafiziksel yargılar ve a priori önermeler bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bu kategorilerin altına düştüğü ölçüde önermelerin bilgi olamayacağı kabulü, bilgimizin muhtaç olduğu somut bir betimleme arayışına yol açar.

“Gettier sorunu”nun odağında, doğru önermelere yanlış dayanaklarla inanmanın bilgi verip vermediği sorusu bulunur. Bunun yol açtığı tartışma sonrasında bilgi sorunuyla ilgili artan kuşkucu bakış açısı, önermelerin gerekçelendirilmiş olma standartlarını bilmediğimiz müddetçe onları gerçekten bilip bilmediğimizi sorunsallaştırmıştır.²⁰ Bu durumda kaygı hissinin, insanî beklentilerle ve beklentilerin de normlarla ilgili görülmesi nedeniyle normların düzenlenmesinin bir çözüm getirip getirmeyeceği düşünülebilir. Ancak yöntemsel kuşkucu bakış açısından bu yol sadece sonsuz geri gitmeye kapı aralayacaktır. Gerekçelendirici için yeni standartların belirlenmesi, söz konusu standartlar için de standartlar arayışına yol açar. Bu nedenle “bilgi” sorununda geleneksel epistemolojininkinden temelde farklı bir bakış açısına ihtiyaç duyulur.

Söz konusu soruna ilişkin çözüm arayışlarının ortaya çıkardığı iki ana yaklaşım “içselcilik” ve “dışsalcılık” olmuştur. İçselciliğe göre bir inanişı gerekçelendiren, zihne içsel bir şeydir ve kişi içebakışla ona erişebilir. İçsel olanın erişilebilir olmasının anlamı ise öznenin zihnindeki o şeyin bilincinde ya da farkında olması demektir.²¹ Bir içselci, örneğin, algıya dayalı bir gerekçelendirmede, algı aracılığıyla edindiği duysal izlenime başvuruyur ve öznenin bu izlenime sahipliğinin farkında olmasını gerekçelendirmenin bir koşulu olarak kabul eder. O hâlde bir önermeyi bildiğimizi bilmek için onun gerekçelendirilmiş olması yeterli değildir, aynı zamanda gerekçelendirmemizin dayanağına ilişkin içebakışsal bir farkındalığın da sahibi olmamız gerekmektedir. İçselci yaklaşımlar, gerekçelendirmenin gerekçelendirmesi için (hangi tür dayanakların bir inanişı gerekçelendirebileceğini tespit etmek için) standart belirleme eğilimindedirler. Örneğin Clark, Gettier’in makalesini tartışırken bilgi tanımında GDI’na öznenin inanmak için “doğru dayanaklarının olması gerektiği” ilavesinin yapılmasının yeterli olmayacağını; bunun yerine, “öznenin inanişını tam olarak temellendirmesi gerektiği”ni eklemeyi teklif eder.²² Ancak her halükârda söz konusu standartlar, olgusal bir temele sahip olmaksızın daima değer alanına (değerlemeye) ilişkin öznel normlar olarak kalmaya mahkum gözükmektedir.²³ Bu nedenle içselciliğin esasen epistemik kaygıyı ortadan kaldırmadığı ve sürekli ertelediği ileri sürülebilir.

Buna karşın dışsalcı yaklaşımda ise inanişın bilgiye dönüşüm sürecinin, kısmen de olsa zihnin dışındaki unsurlarla biçimlendirildiği görüşü vardır: Bir tarlanın mevcudiyetine dair bilginin gerekçelendirmesi için başvuru alanının, bir sanrı değil de gerçekle ilişkili olduğunun farkına varılabilmesi için içebakıştan fazlası gerekir; mesela başka duylardan gelen kanıtlara ihtiyaç vardır.²⁴ Dışsalcılar, bir inanişın gerekçelendirilmiş olmasında bazı dışsal etkenlerin bulunduğu görüşünü savunurlar: Bu dışsal etkenler; inanişı doğru kılan şeyin inanişına neden olup olmadığıyla, inanişın güvenilir bir inaniş oluşturma süreciyle oluşturulup oluşturulmadığıyla ve inanişın nesnel olarak doğru olup olmadığıyla ilgilidir.²⁵ Söz konusu etkenler dikkate alındığında, bunların, öznenin inanma ve bilme süreçlerinde etkin olmalarına rağmen onun bakış açısı dışında gerçekleşiyor olmasından söz edilebilmektedir. Bir inanişı doğru kılan olgusal durumun inanişına yol açmasında bir bilgi unsuru olarak söz konusu durum, ona dair inaniş veya algıdan ayrı olarak özneye dışsaldır. Benzer şekilde nesnel anlamda bu olgusal durumun mevcut olmasına bağlı olarak konu edinilebilecek olan doğruluk hakkında da öznenin edilginliği ileri sürülebilir. Ayrıca bir inanişın oluşum sürecinde güvenilirliğini ima eden kesintisiz bir nedensellik takip edildiğinde dışsal etkenlerin göz ardı edilemeyeceği değerlendirilmiştir.

¹⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Felsefeye Giriş-I*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 64-65.

²⁰ Bilme sürecinden şans unsurunu elemeye yönelik “Bildiğimi nasıl bilebiliriz?” sorusu Platon’un *Theaitetos* diyalogunda ele alınırken Gettier’in “Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?” başlıklı makalesinde “Biliyor olduğumu bildiğimden emin miyim?” sorusu üzerinde durulur (Hasan Yücel Başdemir, “Başlangıç”, *Epistemoloji-Temel Metinler* içinde, Der. Hasan Yücel Başdemir, (Ankara: Adres Yayınları, 2018), 10).

²¹ Robert Audi, *Epistemoloji-Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş*, çev. Melis Tuncel, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018), 272-273.

²² Michael Clark, “Bilgi ve Dayanaklar: Gettier’in Makalesi Üzerine Bir Yorum”, *Epistemoloji-Temel Metinler* içinde, Der. Hasan Yücel Başdemir, (Ankara: Adres Yayınları, 2018), 56.

²³ Burada öznellik niteliği, gerekçelendirmenin öznenin zihinsel içeriğiyle ilgili olması bakımından doğrudan içselcilik hakkında değildir. Söz konusu öznellik, standartların özne tarafından tercih edilmesi nedeniyle bilginin oluşturucu bir unsuru olarak görünen “değer alanı” (öznenin epistemik değerlemesi) hakkındadır.

²⁴ Audi, *Epistemoloji-Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş*, 273.

²⁵ Ted Poston, “Internalism and Externalism in Epistemology”, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, erişim 29 Kasım 2024, <https://iep.utm.edu/int-ext/#H3>

Goldman, bilginin oluşması için öznenin inancı ile nesne arasında sebebe dayalı (*causal*) bir ilişkiden söz etmiştir örneğin: Nesnenin, söz konusu inancıya yol açmak bakımından zihinde erişilebilir bir şey olması gerekmez.²⁶ Bundan daha önemli olan, öznenin söz konusu olguya inanmasına yol açacak uygun bir nedensellik ilişkisinin mevcut olmasıdır. Örneğin yeterince uygun koşullar altında algı ya da hafızaya dayalı olmak, öznenin bir olgu hakkında çıkarım yaparak inanış oluşturmaya yol açtığı ölçüde güvenilirdir. İçselci yaklaşımdaki, gerekçelendirmeye dair standartlar da dahil bilginin unsurlarının öznenin erişimine açık olması (öznenin bildiğini bilmesi) gerekliliği bu yaklaşımda aranmaz. İnanışın zaten sebebe dayalı olması, inanışın oluşturulmasında güvenilir bir süreçle ortaya çıktığı için öznenin gerekçelendirmeye dair farkındalığı önem taşımamaktadır. İnanış teminat altına alan güvenilir süreçlerdir.

Goldman'e göre hem bilgi hem de inanışla ilgili gerekçelendirme, insanın olgunlaşması yoluyla kazanılmış psikolojik süreçlere dayandığı için, psikolojik süreçlerin neliği ve güvenilir olmasıyla ilgili konular empirik olarak ele alınmalıdır: "Bilgi nedir?" ya da "İnanışın gerekçelendirmesi ne demektir?" gibi soruların a priori düşünmeyle cevaplanabilir olmasının aksine "Bilginin kaynakları nelerdir?" veya "Hangi inanışlar gerekçelendirilmiş kabul edilebilir?" gibi sorular bilişsel bilimler yoluyla cevaplanabilir.²⁷ İnanışların gerekçelendirilmiş olmasındaki ölçütlerin deneysel yollarla cevaplanabileceğine dair bu yaklaşımıyla Goldman, öznenin gerekçelendirmişlik değerlendirmesini dışsal olarak ele almaktadır. Bu noktadan hareketle daha genel bir bakış açısıyla dışsalcılığın, inanışın ve bilginin oluşumu hususunda, öznenin farkında olmadığı ve onun karar sürecinin etkin olmadığı koşullar söz konusudur. Bilme süreci bu kapsamda, en azından kimi yönleri itibarıyla, doğal bir süreç olarak gerçekleşmekte ve bu sayede deneye konu olabilmektedir.

Bilimci tutumdaki epistemik kaygının giderilmesine yönelik bir çözüm olan epistemolojik natüralizm, dışsalcı yaklaşımın uygun bir örneğini içerir. Genel çerçevesi itibarıyla bilginin deneysel yöntemin sonucunun betimlemesi olarak görüldüğü epistemolojik natüralizmde, her ne kadar gerekçelendirme kavramı yadsınıyor olsa da²⁸ bilginin oluşum sürecine ilişkin tutum nedeniyle dışsalcılık belirgindir. Zira bilginin unsurlarına öznenin erişiminin olup olmamasının burada ele alınan "bilgi" kavramı açısından bir önemi yoktur. "Bilgi", bir süreç betimlemesi olarak anlaşıldığında²⁹ öznel değer alanın dışında ele alınmasının yolu açılmış kabul edilmektedir. Bu sonuç, epistemolojinin bir doğa bilimi olarak psikolojinin alt bilimi şeklinde kategorize edilmesinden ileri gelir. Epistemolojik meseleler buna göre normatif bir GDİ formülünün dışına çıkarılmakta ve yalnızca tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi "Nasıl?" sorusuna cevap verecek bir biçimde ele alınmaktadır. Quine bunu "doğallaştırılmış epistemoloji" (*epistemology naturalized*) olarak adlandırır.³⁰ Buradaki "doğallaştırma" kavramı bilgi sorununun değer alanından çıkarılmasına, salt olgusal bir süreç olarak kavranmasına gönderme yapar. Böylece temeline deneysel ve aklî betimlemenin yerleştirildiği doğallaştırılmış açıklama³¹ ile geleneksel epistemolojide merkezî bir yer işgal eden normatifliğin yerine epistemik inanışların edinilme biçimleri hakkındaki psikolojik süreçlerin incelemesiyle ilgilenilmektedir.³² Bu durumda öznenin normlarından bağımsız olarak epistemoloji, duysal uyarılmaya bağlı biçimde insanın dünya ile ilişkisini araştırır.³³ Deneysel sonuçların, bu ilişkiyi somut bir biçimde ortaya koyarak öznenin bir önermeyi bilip bilmediği sorunu çözme temin edeceği ileri sürülür.

Bu çözümün epistemik kaygıyı gidermek için yeterli olup olmadığı değerlendirmesinden önce daha geniş bir bağlamda bilimcilikle ilişkilendirilebilecek bir tutum olarak epistemolojik bilimciliğe değinilmesi faydalı olacaktır.

2.2. Epistemolojik Bilimcilik

Bir bilimcilik türü olarak epistemolojik bilimcilik sözü edilen dışsalcı yaklaşım içinde "bilgi"nin yalnızca bilimsel olduğu görüşüdür. Buna göre bilim *tek* bilgi kaynağıdır ve *gerçek* bilgi yalnızca bilimsel bilgidir.³⁴ Örneğin Quine'ın yanı sıra Russell da bilimi nihai otorite olarak kabul ederler, benzer şekilde Sellars, dünyayı açıklamak için tek ölçünün bilim olduğu görüşüne sahiptir.³⁵ Söz konusu olan bilgi olduğunda, onu edinmenin tek yolu bilimse ve bunun için bilimsel yöntemin uygulamasının çıktılarını yeterli görülyorsa sözü edilen tutum, epistemolojik bilimciliktir. Burada

²⁶ Alvin Goldman, "Bilgide Sebebe Dayanma Koşulu", *Epistemoloji-Temel Metinler* içinde, Der. ve çev. Hasan Yücel Başdemir, (Ankara: Adres Yayınları, 2017), s.61-62.

²⁷ Ram Neta, "Quine ve Goldman: Epistemolojiyi Doğallaştırmanın İki Yolu", *Epistemoloji* içinde, Der. Stephen Hetherington, (Ankara: Fol Yayınları, 2020), 303-304.

²⁸ Tıpkı "bilgi"nin neliği sorusunda "gerekçelendirme" ve "kanıt" gibi kavramların normatiflik nedeniyle reddedilmesine benzer biçimde gerekçelendirmenin gerekçelendirilmesi olarak formüle edilen sorunda da "bir standart belirleme işi olarak geleneksel epistemoloji anlayışı" reddedilir.

²⁹ Goldman de deneyime dayalı bilgi durumlarında öznenin bir nesneyi bilmesine ilişkin sebebe dayalı ilişkiyi felsefenin değil, özel bilimlerin ilgilenmesi gereken bir konu olarak niteler: Goldman, "Bilgide Sebebe Dayanma Koşulu", s.61.

³⁰ Quine, Willard Van Orman, *Ontological Relativity and Other Essays*, (New York: Columbia University Press, 1969), 69-90.

³¹ Arda Denkel, *Anlam ve Nedensellik*, (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 1996), 32.

³² Noah Lemos, *An Introduction to the Theory of Knowledge*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 201-218.

³³ Jonathan Dancy, Ernest Sosa ve Matthias Steup, *A Companion to Epistemology*, (West Sussex: Blackwell Publishing, 2010), s.543.

³⁴ Mizrahi, "What's So Bad About Scientism?", 353.

³⁵ Peter Michael Stephan Hacker, "Philosophy and Scientism: What Cognitive Neuroscience Can, and What It Cannot, Explain", *Scientism: The New Orthodoxy* içinde, Haz. Williams, Richard N. ve Robinson, Daniel N., (New York: Bloomsbury Academic, 2015), 98.

bilimselliğin deneysellik ve doğa bilimleri ile sınırlandırıldığı görülmekte ve bilimlerin bilgiyi teminat altına alan yegâne insanî girişim olduğu fikri savunulmaktadır.³⁶ Bu nedenle bilimciliğin başlangıcında epistemolojik tutumun bulunduğu düşüncesinin dayanağı da bu tutumda epistemolojik bilimciliğin esas alınmasıdır. Örneğin Stevenson ve Byerly genel olarak bilimciliği bu şekilde anlarlar.³⁷

Sadece bilgi sorunuyla değil, farklı alanlarla ilgili olarak bilimi esas alan bir yaklaşım olarak bilimcilik, natüralist bir düşünce olmasına bağlı olarak yargılarımız hakkında bilimsel gerçekliğin sınırlarını dikkate alır. Dolayısıyla doğa bilimine konu edinilemeyecek şeyler hakkında doğru bir yargıya veya bilgiye ulaşamayacağı varsayılır. Buna göre bilgi de sadece bilimsel yöntem neticesinde elde edilmiş bir çıktıdan ibarettir. Bilimciliğin, bilgi sorunuyla ilgili türü olan epistemolojik bilimci yaklaşım, geleneksel epistemolojinin normatif yönünü yadsıyarak bilimsel yöneme konu edilemeyecek normlar veya standartlarla ilgili değildir. Şayet bilme süreci bilişsel bilimler gibi özel bilimlerin yöntemlerine konu edilmek isteniyorsa, onun değerlendirme gibi öznel yönleriyle değil; inanışa yol açan olgu durumları ve bunlarla ilgili doğruluk gibi dışsal etkenlerle ilgilenilmelidir. Dolayısıyla epistemolojik bilimcilik, bilme sürecinin tıpkı bir doğal olayın incelenmesi gibi nesnel bir şekilde incelenebileceği ve oluşan bilginin doğa olaylarının açıklanması gibi bir neden-sonuç ilişkisi içinde açıklanabileceği görüşüdür.

Bu çerçeve içerisinde değerlendirildiğinde epistemolojik bilimcilik, epistemolojik natüralizmin (ya da doğallaştırılmış epistemolojinin) genelleştirilmiş hâlidir. Başka şekilde söylenirse epistemolojik natüralizm, epistemolojik bilimciliğin özel bir biçimidir. Bu ilişkide dikkat çeken nokta, bilimcilerin normatifiğe karşı tutumlarına rağmen epistemolojik bilimciliğin “bilgi”ye ilişkin bir standart belirleme eğilimidir. Bunun açıklanabilir yönü, bilimcilerin bilimciliği formüle etme çabalarının olmaması ve ayrıca natüralizmin normatifiğe yer veren (*locationist*) veya eleyici olmayan bir yorumudur.³⁸ Bununla birlikte Jaegwon Kim’in belirttiği üzere öznedede bir inanışın oluşmasına sağlayacak nedensel süreç, söz konusu inanış için kanıt (ya da bu inanış için *iyi bir neden*) olacağından burada yine gerekçelendirilmeden bahsedilmiş olunmaktadır: Bir şeyin diğerinin kanıtı olması demek, onun haklılığını artırması demektir.³⁹ Kanıt bir gerekçelendiricidir ve böyle olduğu için o inanışı bir tercih ve gerekçelendiriciyi de tercihi yönlendirici unsur olarak görebileceğimiz için doğallaştırılmış epistemoloji de esasen normatiftir. Dışsal epistemolojide başvuru olan “güvenilirlik” veya “teminat altına alınmışlık” gibi kavramlar da normatiftir, olgusal olmayıp değer ifade ederler. Bir yargının, onun zıddı olan bir yargıya göre çeşitli nedenlere dayalı olarak daha değerli sayılması öznenin onu tercih etmesine neden olur. Dolayısıyla yargının güvenilir bir süreç sonucunda edinilmiş olması, zorunluluğun olmadığı koşullar altında, inanış için tercih edilmeye sebep olabilir ve güvenilir bir sürece dayanan önermeler güvenilir olmayanlara göre inanamak için daha iyi nedenler içerir. Zaten güvenilir süreç talebinin amacı da böylesi bir iyi nedene ulaşma fikrinden ileri gelmektedir. Buna benzer şekilde bilimcilerin bilgi edinmede tek yöntem olarak bilimsel yöntemi belirlemiş olmaları, bilginin nasıl olması gerektiğine ilişkin bir tasavvurun neticesi olduğu için bir standart belirlenmiş olmaktadır. Bilginin ne olduğu sorusunun a priori düşünme ile yanıtlanabileceği fikrindeki Goldman, dolaylı olarak söz konusu standartlarla oluşturulmuş bir a priori bilgi tanımından söz etmektedir.⁴⁰ Nihai olarak kavramların ya da olguların taşınmaları gereken standartlardan söz etmek beklentiler ve normlardan söz etmek anlamına gelir.

Söz konusu bilgi, gerekçelendirme veya doğruluk gibi epistemik kavramlar olduğunda da bunların nasıl olmaları gerektiğinden söz edildiğinde birer standart olarak normlar dile getirilir. Epistemik normlar, bir inanışın doğru ve dolayısıyla özne için gerekçelendirilmiş olma koşulunun yerine getirilmesi işlevine sahip olarak inanışları değerlendirmemizi sağlayan standartlardır.⁴¹ Epistemik özne, karşılaştığı bir önermeyi eleştirel bir değerlemeye sokarak hangi önermelerin inanmaya değer olduğu hususunda bir karar verirken epistemik normlara başvurur. Dışarıdan gelen bir kuş sesinin dışarıda bir kuşun bulunduğu inanışına sahip olmasında olduğu gibi özne bunu mantıksal çıkarımı, çevresel etkenleri ve dikkate aldığı normları göz önünde bulundurarak değerlendirir. Gerekçelendirmeye ilgili epistemik normlar, hangi kanıtların inanış oluşturmada iyi bir neden teşkil edeceğinin değerlendirmesini içerir örneğin. Bilgi için sadece bilimsel yöntemin güvenilir olduğunun kabulü, mantıksal olarak; kişinin hafızasına dayanarak, içe bakış yöntemiyle veya sıradan bir algıyla bilgi edinmeyeceği kabulüne de yol açar. Buna göre hangi okula gittiğimiz, ne hissettiğimiz veya masamızda bir çiçek olup olmadığını bilmek ancak deneysel çalışmalara dayalı olarak mümkün olacaktır. Sağduyuyla çelişen bu sonuç, gerekçelendirmenin veya kanıt kavramının daha geniş bir norm listesiyle ilişkili olacağını düşündürmektedir.

³⁶ Alex Rosenberg, “Philosophical Challenges For Scientism (And How to Meet Them?)”, *Scientism-Prospects and Problems* içinde. Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg, (New York: Oxford University Press, 2018), 86.

³⁷ de Ridder, Peels, van Woudenberg, “Introduction”, 1.

³⁸ Nola, *Rescuing Reason: A Critique of Anti-Rationalist Views of Science and Knowledge*, 125.

³⁹ Jaegwon Kim. “What is ‘Naturalized Epistemology’?”. *Epistemology: An Anthology*. Haz. Ernest Sosa, Jaegwon Kim, Jeremy Fantl, Matthew McGrath. (Malden: Blackwell Publishers, 2000), 306. Aktaran: Şahabettin Yalçın, “Doğal Epistemoloji Mümkün müdür?”. *Epistemoloji-Temel Metinler* içinde. Der. Hasan Yücel Başdemir, (Ankara: Adres Yayınları, 2018), 219.

⁴⁰ Hetherington, “Quine ve Goldman: Epistemolojiyi Doğallaştırmanın İki Yolu”, 304.

⁴¹ Martijn Blaauw ve Duncan Pritchard, *Epistemology A-Z*. (New York: Palgrave Macmillan, 2005), 109.

Bir önermeye inanmak, onun kişi için ikna edici olması veya makul bulunması demektir. İnanış, bilgi kavramının bir unsuru olarak alınmıyorsa, özneyi inanışa ulaştıran kanıtın işlevi göz ardı edilemez. Psikolojik bir hâl olarak inanma, öznenin bilişsel durumundan ayrı olarak değerlendirilmesi gereken bir etkinin neticesidir ve kanıt, bilgi nesnesi hakkında bir yargının oluşması için iyi bir neden sağlayan şeydir. Deneysel çalışma, öznenin bir inanışın doğru olduğu hakkında nedensel enformasyon almasını gösterebilirse de içselci anlamda özne, ona inanmak için makul gerekçelere sahip olmadığı müddetçe onu biliyor sayılmaz.⁴² Esasen dışsalıcı yaklaşımca yadsınsa da özne, aldığı uyarımın nedensel ilişkideki ilgili unsurunu kanıt olarak kavrar. Bu, bilgi için bir temellendirme ihtiyacından ileri gelir. Böyle bir bilişsel ihtiyacın altında yatan, neye inanıp neye inanılmaması hakkındaki verilecek kararın gerekliliğidir. Nihai olarak bilginin o veya şu şartları yerine getiren önermeler olması gerektiği (“bilgi”nin nasıl olması gerektiği) bir beklentiye ifade ettiği müddetçe orada normatif bir yaklaşım söz konusudur. Dolayısıyla “Bilgi deneysel olmalıdır.” ya da “Bilgi makul olmalıdır.” ifadeleri de normatiftir. Buradan çıkarılabilecek bir sonuç, epistemolojik natüralizmdeki norm karşıtı tutumun sözde kaldığı ve bu nedenle de onun da epistemolojik bilimcilik tarafından kapsandığıdır.

2.3. Dışsalıcı Epistemolojide Üç Sorun: Normatiflik, Metafizik Yargılar, A Priori Önermeler

Bilgi ve değer alanının ayrıştırılması fikriyle biçimlenen modern emprisist geleneğin genel bir sorunu, bilgi ve bilim gibi insanî uğraş alanlarında normlara karşı olgu alanında sağlam bir zeminin oluşturulamamasıdır. Natüralist yaklaşımda olduğu gibi farklı bir isimlendirmeye kavramlar için standartlar belirlenebilmektedir. Bu sonuç üzerinden hareket edildiğinde hem epistemolojik bilimcilikte hem de onun özel bir biçimi olan epistemolojik natüralizmde epistemik kaygıyı ortadan kaldırmaya yönelik dışsalıcı yaklaşım, karşıt olduğu içselci yaklaşımdan fazlasını vaat eder görünmez. Zira “gerekçelendirmenin gerekçelendirmesinin nasıl yapılacağı”na ilişkin epistemik kaygıyı çözmek için içselcilik aracılığıyla belirlenen standartların, çözüm yerine bir erteleme yolu olduğu (epistemik geri gitme sorununa yol açtığı) görüldüğü gibi dışsalıcılıkta çözüm olarak somutluğa başvuru yoluna gitmek de yine sonuca ulaştırmamaktadır. Bilimci epistemoloji bağlamında bunun sebebi, içselcilikte açığa vurulan üç soruna da cevap üretilememesidir. Bunlar; normatiflik, metafiziksel yargılar ve a priori önermeler hakkındaki sorunlardır. Şayet “bilgi” kavramı salt bilimsel yöntemin sonucu olabilecek önermelerden müteşekkil ise deneysel bir temeli olmayan bu üç kategorinin tümünden reddi gerekmektedir.

“Bilgi” kavramı bağlamında yeterince ele alınan normatiflik sorunu, doğruluk ve yöntem ilişkisi nedeniyle ayrıca aklilik bağlamında da önem taşır. Bu nedenle kısaca, aklilik açısından bilimciliğin normatiflikten kaçınıp kaçınmama-acağı da değerlendirilmelidir. Genel anlamıyla epistemolojide aklilik bağlamı, psikolojik kökenli olan inanışın iyi veya haklı nedenlerle yapılandırılarak neden ve yargı arasında bağlantı kurulmasıyla ortaya çıkar. (Benzer şekilde epistemik hedefler gibi amaçlara ulaşmak için gerekçelendirici gibi uygun araçları kullanmak da aklilik içinde değerlendirilir.) Makul bir şekilde inanmaya hakkımız olan önermelerin *yalnızca* bilimsel yöntemin sonuçları olarak görülmesi, bilimsel aklilikten başka bir aklilik türünün olamayacağı anlamına gelir. Şayet tek akliliğin bilimsel aklilik olduğu söylenirse o zaman *tüm inanışlarımızın* bilime dayandırılmasının makul olmanın da tek yolu olduğu söylenmiş olmaktadır.

Öncelikle ifade edilmesi gereken, aklilik hakkında bu türden bir standardın belirlenmesinin de normatif oluşudur. Makul olma koşulu olarak “Bilimsel yöntemin sonuçlarına inanılmalıdır.” *kuralı* deneysel bir dayanağa sahip değildir. Bununla birlikte böylesi bir standart, bilgi edinmek amacıyla müracaat ettiğimiz bilişsel kaynakların “güvenilir” olduğu varsayımına dayanır. Öznenin algılaması, inanması, tanıklığa müracaatı, sağduyuyu kullanması, içebakış yöntemi, hafızası veya sezgisi bilme sürecinde kullandığı bilişsel kaynaklardır. Sözü edilen bilişsel kaynaklarımızın güvenilirliğine olan inanış, bu kaynakların kullanımına dayandığı için bir “kanıt döngüsü” sorunu ortaya çıkmaktadır.⁴³ Örneğin güvenilirlik açısından değerlendirilirse bir inanışın oluşumu için inanış ve olgu durumu arasındaki sebebe dayalı olma koşulundan söz edilmiştir. İnanışı oluşturan nedenlerin bir kısmının algı gibi bilişsel kaynaklarla ilgili olması, bunların olguyu resmetme hususunda güvenilir olabilmesi durumunda mümkün olur. Algı haricinde, şayet nedenleri değerlendirme, iyi ve kötü nedenleri ayırt etme veya neden ve sonuç ilişkisini kurma gibi bilişsel faaliyetler güvenilir bulunmasaydılar inanışın sebebe dayalı olma koşulunun bir anlamı olmazdı. Dolayısıyla özne diğer bilişsel kaynaklarla beraber dışsalıcılıkta bilginin oluşumuna aracılık ettiği kabul edilen algı, duyum ve hafıza gibi bilişsel kaynakların da bilme sürecinde güvenilir olduğu inanışına sahiptir. Burada dikkat çekilen nokta, bu inanışın dayanağının da bilgi edinmede müracaat edilen bilişsel kaynaklar olmalarıdır. Dolayısıyla dışsalıcı yaklaşım açısından bir önermenin güvenilir süreçlerle edinilmiş olması, bilginin oluşumunda önem taşıdığından, güvenilirliği sağlayacak bilişsel kaynaklara sahip olduğu görüşü de aynı bilişsel kaynaklara dayanmış olmaktadır. Bilişsel kaynakların güvenilirliğine yönelik bu inanış

⁴² Yalçın, “Doğal Epistemoloji Mümkün müdür?”, 221.

⁴³ Moser, Paul K., “Genel Ayrımlar ve Tartışmalar”, *Epistemoloji* içinde, Haz. Paul K. Moser, çev. Hasan Yücel Başdemir, (Ankara: Adres Yayınları, 2018). 31.

olmaksızın bilginin oluşumunda duyum veya algının da önemi dikkate alınmayacaktır. Duyum veya algının bilginin oluşumundaki etkinliği dışsalcılıkta dikkate alındığına göre söz konusu inanışın özne açısından farkındalığından söz etmek gerekir. Bu farkındalık da inanışa öznenin erişimini gerektirir.

Dışsalcılıkta karşılaşılan bu durum, aklilik konusunda dışsalcılığın bir türü olan epistemolojik bilimcilikte de mevcuttur. Hem bilimsel yöntemin hem de onu gerektiren duyum, algı, hafıza gibi bilişsel kaynaklarla bilimsel çalışma yapan öznenin, hangi önermelerin makul olacağına ilişkin kararlarında bir normu izledikleri açıktır. Bu norm, makul önermelerin bilimsel yöntemin sonucu olması gerektiğidir. Tıpkı dışsalcılıkta, algının bilgi için güvenilir görülmesinde olduğu gibi epistemolojik bilimcilikte de bilimsel yolla gerekçelendirilemeyecek bir varsayım olarak bilişsel kaynakların kullanımının güvenilir olarak kabulü, gerekçelendirmeye ilişkin bir standart olarak yerleşiktir. Bilimsel yöntem söz konusu bilişsel kaynaklar güvenilir olduğu ölçüde kabul edilebilirdir. Kısacası, “sadece bilimsel yöntemle elde edilmiş önermelere inanmaya hakkımız olduğu” görüşü, deneysel olmayan ve kanıt döngüsü içeren bir yolla ortaya konulan bir aklilik ölçütüne dayandığı için normatif olmaktadır.

Bilimcilerin epistemik kaygılarının kaynaklarından olan metafiziksel yargılar da deneysellik anlayışı çerçevesinde reddedilmek istenir. Metafiziksel yargılarla ilgili ana sorun, bunların gerçekliği olmayan şeylerle ilgili ifadeler içerdiği düşüncesidir. Metafizik, doğa bilimlerinde yapıldığı gibi var olanların zamansal ve mekânsal özelliklerini araştırmadan farklı olarak şeylerin kendisine nedensel yolla bağlı olduğu gerçekliğin akledilir özünü araştırmaz.⁴⁴ “Zamandan ve mekândan bağımsız var olanlar” iddiası deneysel yolla araştırılamayacağı için esasen söz konusu şeylerin var oldukları iddiası kadar var olmadıkları iddiası da metafizikseldir. O hâlde bilimin konu edindiği “doğal türler”in gerçekten var olup olmadıkları da⁴⁵ bilim insanın, dış dünyanın gerçekliğine ilişkin varsayımı da metafiziksel meselelerdir. Bunlarla ilgili kimi yargılara bilimin hem kuramsal yapısında hem de uygulamasında başvurulur. Gerçeklik yanı sıra varlığın anlaşılabilir olduğu varsayımı bilimsel çalışmalar için bir gereklilik olmasına rağmen deneysel olarak bilinemez, gözlemlenemez olmaları nedeniyle kabul düzeyindedirler. Diğer taraftan gen, enzim, parçacık gibi kuramsal kavramlar bilimsel uygulamada açıklayıcı olmaları nedeniyle deneysel olmaksızın benimsenirler. Bunların her birine ilişkin kabul bilimsel yöntemle gerekçelendirilebilir değildir. Bu nedenle Nordgren, birçok bilimsel kuramın içeriğinde kullanılan “artalan varsayımları”ndan söz ederken metodolojik ve aksiyolojik varsayımların yanı sıra metafiziksel varsayımların da mevcudiyetini işaret etmiştir.⁴⁶ Bunların bilim yapmak için gerekliken deneyime dayanmayan kabuller olmaları genel olarak bilimde metafizikten kaçınmanın bir yolu bulunmadığı sonucunu vermektedir. Dolayısıyla bilimsel yöntemle elde edilecek bilginin metafizikten arındırılmasından söz edilememekte ve bu konudaki bilimci epistemik kaygı da esasen giderilememektedir.

Söz konusu dışsalcı yaklaşımda normatiflikten ve metafizikten kaçınmanın mutlak bir yolu bulunmadığı gibi a priori önermelerden de kaçınılamaz. Daha geniş bir bağlamda bilimsel yöntemin gerekçelendirmesinin a priori bir karara dayanmasının gerekliliği⁴⁷ bir yana; Putnam’ın Quine’ı “köktenci” diye eleştirmesinin dayanağı olan çelişmezlik ilkesi örneği de dışsalcı yaklaşım için bir açmaz ortaya çıkarır: Putnam’ın ileri sürdüğü, “Her ifade hem doğru hem yanlış değildir.” önermesi en azından bir tane a priori doğru önermenin mevcudiyetini ortaya koyar.⁴⁸ Şayet a priori bilgi diye bir şey varsa epistemik kaygıyı gidermeye yönelik doğalcı epistemoloji bu konuda da bir çözüm sunamamış olmaktadır. Bilme sürecine ilişkin söz konusu deneysel olmayan yargılar, öznenin bilişsel yapısı dışında temellendirilemezler.

Sonuç

Bu çalışmada epistemik kaygıya ilişkin bir çözüm aramak yerine, bilimciliğin anlaşılabilirliği odağında bilimci epistemolojinin ve dışsalcılığın bu sorundaki yeri ele alınmıştır. Dışsalcı bir epistemolojik zeminden yola çıkan bilimcilik, epistemik inanışların bilimsel yöntemle dayanılarak elde edilmeleri gerektiğine dair ilkenin farklı alanlara uygulanması gereği üzerinde duran felsefî bir yaklaşım olarak epistemik kaygıyı gidermeye yardımcı olmamaktadır. Bunun başlıca nedeni, dışsalcılık içerisinde özellikle normatiflik, metafizik yargılar ve a priori önermeler hususunda ikna edici bir çözüme ulaşılamamış olunmasıdır. Makul inanışlarla ilgili ortaya çıkan kanıt döngüsü sorunu, dışsalcı epis-

⁴⁴ Walsh, William Henry ve Wilshire, Bruce Withington, *Metafizğe Giriş*, çev. Ahmet Cevizci, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001) 2.

⁴⁵ “Doğal türler gerçekten var mıdır?” Böylesi bir soruyu cevaplamaya girişen birbirine zıt pozisyonların dayanakları deneysel olmayacağı için bunun kabulü de reddi de metafiziksel bir varsayımdaya dayanmış olacaktır. Doğal türlerle dair tartışma için bkz.: Alexander Bird, Emma Tobin. “Natural Kinds”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, erişim 03 Şubat 2021, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/natural-kinds/>

⁴⁶ Anders Nordgren, *Evolutionary Thinking: An Analysis of Rationality, Morality and Religion from an Evolutionary Perspective*, (Uppsala: Uppsala University Press, 1994), 24.

⁴⁷ BonJour, meta-gerekçelendirme olarak andlandırdığı bu işlemin deneysel öncüllere başvurularak çözülemeyeceğini ileri sürer. Bunun nedeni, deneysel öncüllerin ya gerekçelendirilmemiş olmaları ya döngüsel bir tarzda gerekçelendirilmiş olmaları ya da nihai olarak tekrar meta-gerekçelendirmeye gitmeyi gerektirecek diğer deneysel gerekçelendirme standartlarına başvuruyu gerektirmeleridir. O hâlde gerekçelendirmede deneysel öncüllere değil a priori bir karara başvurmak gerekmektedir (Laurence BonJour, *The Structure of Empirical Knowledge*, (Cambridge: Harvard University Press, 1985), 9-10.

⁴⁸ Putnam, çelişmezlik ilkesi olarak ifade edilen (“Hiçbir ifade hem doğru hem yanlış olamaz.”) önermesi yerine “Her ifade hem doğru hem yanlış değildir.” ifadesini kullanarak kuantum mekaniği içerisinde yapılan deneylerde gözlemlenen elektronların dalga ve parçacık şeklinde hareket etmelerinin yorumlanmasında karşılaşılabilecek güçlükleri aşmak istemiştir (Hilary Putnam, “There is at Least One a Priori Truth”, *Erkenntnis* 13 (1978), 153–170).

temolojik bir yaklaşımın kendi dayanağı açısından da bir sorunun mevcudiyetini işaret etmektedir. Bilme sürecinde öznenin başvurduğu diğer bilişsel kaynaklar yanı sıra dışsalcılıkta bilginin oluşumuna aracılık ettiği kabul edilen algı, duyum ve hafıza gibi bilişsel kaynakların da güvenilirliğine inanış, yine bu kaynakların kullanımına dayanmaktadır. Dışsalcılık açısından bir önermenin güvenilir süreçlerle edinilmiş olmasının bilginin oluşumundaki etkinliği dikkate alınırca bunu temin edecek bilişsel kaynakların bulunduğu görüşü, aynı bilişsel kaynakların sunduğu bir teminata dayanmış olmaktadır. Söz konusu bilişsel kaynaklara yönelik bu güvenilirlik inanışı olmaksızın duyum veya algının bilgi oluşumuna yol açması beklenemez. Söz konusu inanışın farkındalığı ise inanışa öznenin erişimini gerektirir. Böyle olduğu için dışsalcılığın, esasen içselci bir temele sahip olması gibi epistemik geri gitme ile açıklanabilir bir durum ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde metafizik yargılardan kaçınılamaması durumu da dışsalcılık için bir sorun teşkil etmektedir. Metafizik önermeler bilimsel yöntemin kullanılabilmesi için başvuru alanı genel ve deneysel olmayan varsayımlar olarak var olanların akledilir özünüyle ilgilidirler. Böyle olduğu için metafizik yargılara ulaşmada sadece bilişsel kaynaklara başvurudan söz edilebilmekte ve bunlar da yalnızca öznenin erişimine açık olmak bakımından içselci bir yaklaşımla gerekçelendirilebilmektedirler. Metafizik yargılar deneysel olmadıkları için onların oluşumunda dışsal anlamda nedensel bir süreçten söz edilemez. Bilginin oluşumunda en azından bazı unsurların zihne dışsal olması beklentisi bu açıdan karşılanamaz. Akledilebilirlikle sınırlı bu alan, deneyimi mümkün ve açıklanabilir kılan varsayımlardan müteşekkildir. Dolayısıyla kaçınılamaz olan bu türden yargıların (makul inanışların) oluşumunda etkin olan unsurların tamamı zihne içseldir. Ayrıca, doğruluğu kaçınılmaz a priori bir önerme ancak öznenin kavramları uygun kullanması ve mantık bilgisine sahip olması gibi gerekliliklerle beraber içsel erişim yoluyla bilinebileceği için dışsalcı yaklaşımın bilgi kavrayışında bir boşluk var etmektedir. En azından bu üç durum, dışsalcı yaklaşımın hedeflediği epistemik kaygıyı giderme konusunda bir çözüm üretmediği sonucunu vermektedir.

Bu makalenin sınırlarını aşan daha genel bir sonuç, içinde nesnellüğün ve gerçekliğin değerlendirilmesi için bir bağlam var etmektir: Dışsal uyarımla başlayan bir bilme süreci, bilişsel süreçlerin etkililiği bakımından doğa veya evren hakkında bizden bağımsız bir resim sunmaz; aksine insan türünün bilişsel yapısına paralel sonuçlar içerir. Bu nedenle dışsalcılığın hedeflediği zihinden bağımsızlığı ima eden nesnellik yerine öznelarasılık hedefi daha makul görünmektedir. Öznelarasılık farklı öznelerce ulaşılan ortak sonuçlarla sınırlı bir niteliktir. Uygulamada bilimin zaten çeşitli mutabakatlara dayalı olarak sürdürülmesi bakımından öznelarası bir gerçeklik alanıyla meşgul olunması söz konusudur. Bilimsel gerçeklik (ontolojik alan), paradigmlar ve üzerinde mutabakata varılmış normlar ile metafizik varsayımlar aracılığıyla kavranır. Neticede kuramlar, yasalar ve deneysel sonuçlar bütünü olarak bilim ve onun yöntemi, belirli değerlerle yapılandırılmış bir aklılık içinde biçimlenmektedir. Bu ise bilimin insan beklentilerinden bağımsız olamayacağı sonucunu vererek epistemik kaygının salt betimleyici psikoloji araştırmalarıyla aşılamayacağı anlamına gelir.

Bu sonuçlarla beraber değerlendirildiğinde bilgi için yalnızca bilimsel yöntemin kullanılması görüşü olarak bilimcilik, epistemolojik bilimcilik örneğinde olduğu gibi, bilimsel yöntemle dayanmayan normatifliği içeren öğelerinin bulunması ve bilimde metafiziğin kullanımı gibi nedenlerle kendi altını oyan bir görüştür. Nihai olarak bilimsel açıklama ve önermeler, doğruluk ya da kanıt gibi normatif unsurlara sahiptir. Bilimsel kuramlar da bilimsel yolla gerekçelendirmenin mümkün olmadığı gerçeklik veya nedensellik gibi bazı varsayımlara dayanılarak bina edilir. Günlük hayatımız içerisinde karşılaştığımız birçok sorunu çözmekle ilgili sayısız fayda sunan bilim, kuramsal yönden bir diğer insanî faaliyet olan felsefeden bağımsız veya onu dışlayarak sürdürülebilir değildir. İnsanî yaşam alanımızın belirleyici unsurlarından olan etik ve estetik alanları bilimsel yöntemle konu edinerek ele alamayacağımız, bu alanlarla ilgili makul yargılara ulaşmak için bilime ihtiyaç duymayacağımız da bütünüyle reddedilebilir bir iddia değildir. Aksine bilimsel araştırmanın normatif değil, betimleyici neticelere ulaşılmasının bir aracı olduğu dikkate alındığında “ ‘olan’dan ‘olması gereken’e yönelim” için normatif bir ilkeye de müracaat mantıksal bir gerekliliktir. Bu, en azından bilimsel önermelerden hareketle ve sadece onlarla değer yargıları oluşturmanın önünde engel olan bir durumu gösterir.

Bu kısa değerlendirme, bilimciliğin kendisinin bilimsel olmadığını fakat felsefî olduğunu da görünür kılar: Bilimsel yöntem, bir bilimcinin savunduğu temel epistemolojik iddiaları temin etmek için tek başına yeterli değildir. “Bilginin bilimsel olması gerektiği” iddiası felsefî ve normatiftir. Üstelik bilimsellik, insanî bir çabanın ürünü olmak bakımından gelişime açık ve paradigmalara dayalıdır. Bulgular ile kuramlar ve eleştiri de dahil bilimde başvuru alanı tüm araçlar arasındaki ucu açık ilişki, bilimsel açıklama amacının hizmetindedir. Bilimsel açıklama daima daha çok sorunun çözüleceği, daha fazla soruya cevap verebilen modeller üzerine tesis edilir. O hâlde bilim, bilimsel değişimin sağladığı eleştirilebilir yönü dikkate alınarak bilişsel çabalarımızın *üzerine* değil, onların *arasında* uygun bir yere yerleştirilmelidir. Bu, bilimin değeriyle ilgili olarak bilimciliğin daha savunulabilir veya mutedil denilebilecek bir biçimi için de fikir verir: Bilim *tek* güvenilir bilgi edinme yolumuz değilse de en güvenilir bilgi edinme yolumuzdur. Böyle bir görüşün bilimcilik içerisinde mümkün olup olmadığı ise ayrı bir soruşturmanın konusudur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Yazarın ORCID ID'si / ORCID ID of the author

Alper Gürkan 0000-0003-0407-769X

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Audi, Robert. *Epistemoloji-Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş*. Çeviren Melis Tuncel. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.
- Başdemir, Hasan Yücel. "Başlangıç". *Epistemoloji-Temel Metinler*. Der. Hasan Yücel Başdemir. 7-14. Ankara: Adres Yayınları, 2018.
- Batak, Kemal. *Naturalizm Çıkmazı-Dennett'ten Dawkins'e Yeni Ateizm'in Felsefi Temelleri ve Teistik Eleştirisi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Bird, Alexander ve Tobin, Emma. "Natural Kinds", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, erişim 03 Şubat 2021, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/natural-kinds/>
- Blaauw, Martijn ve Pritchard, Duncan. *Epistemology A-Z*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- BonJour, Laurence. *The Structure of Empirical Knowledge*. Cambridge: Harvard University Press, 1985.
- Clark, Michael. "Bilgi ve Dayanaklar: Gettier'in Makalesi Üzerine Bir Yorum". *Epistemoloji-Temel Metinler*. Derleyen ve çeviren Hasan Yücel Başdemir, 53-57. Ankara: Adres Yayınları, 2018.
- Dancy, Jonathan; Sosa, Ernest ve Steup, Matthias. *A Companion to Epistemology*. West Sussex: Blackwell Publishing, 2010.
- Denkel, Arda. *Anlam ve Nedensellik*. İstanbul: Kabalcı Yayınları. 1996.
- De Ridder, Jeroen; Peels, Rik; van Woudenberg, René. "Introduction: Putting Scientism on the Philosophical Agenda". *Scientism-Prospects and Problems*. Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg. New York: Oxford University Press. 2018.
- Ellerton, Peter. "How do you know that what you know is true? That's epistemology", erişim 1 Ağustos 2024, <https://theconversation.com/how-do-you-know-that-what-you-know-is-true-thats-epistemology-63884>; "Bildiklerinizin Doğru Olduğunu Nereden Biliyorsunuz? Epistemoloji Sayesinde", çeviren Taner Beyter, erişim 13 Ağustos 2024, <https://onculanalitikfelsefe.com/bildiklerinizin-dogru-oldugunu-nereden-biliyorsunuz-epistemoloji-sayesinde-peter-ellerton/>
- Gauch, Hugh G.. *Bilimsel Yöntem*. Çeviren İbrahim Yıldız. Ankara: Dipnot Yayınları, 2016.
- Gettier, Edmund. "Is Justified True Belief Knowledge?". *Analysis* 23 (1963): 121-123.
- Godfrey-Smith, Peter. *Theory and Reality*. Londra: The University of Chicago Press. 2003.
- Goldman, Alvin. "Bilgide Sebebe Dayanma Koşulu". *Epistemoloji-Temel Metinler*. Derleyen ve çeviren Hasan Yücel Başdemir. 59-81. Ankara: Adres Yayınları, 2018.
- Hacker, Peter Michael Stephan. "Philosophy and Scientism: What Cognitive Neuroscience Can, and What It Cannot, Explain". *Scientism: The New Orthodoxy*. Haz. Richard N. Williams ve Daniel Robinson. N. New York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Hawking, Stephen W. ve Mlodinow, Leonard. *Büyük Tasarım*. Çeviren Selma Ögünç. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2010.
- Hughes, Austin L.. "The Folly of Scientism". *The New Atlantis-A Journal of Technology & Society* 37 (2000): 32-50.
- Hume, David. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*. Çeviren Oruç Aruoba. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Kim, Jaegwon. "What is 'Naturalized Epistemology'?". *Epistemology: An Anthology* içinde. Haz. Ernest Sosa, Jaegwon Kim, Jeremy Fantl, Matthew McGrath. Malden: Blackwell Publishers, 2000.
- Ladyman, James. "Scientism With a Humane Face". *Scientism-Prospects and Problems*. Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg. New York: Oxford University Press. 2018.
- Lange, Friedrich Albert. *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi*. Çeviren Ahmet Arslan. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016.
- Lemos, Noah. *An Introduction to the Theory of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Mizrahi, Moti. "What's so bad about scientism?". *Social Epistemology* 31 (2017): 351-367.
- Moser, Paul K.. "Genel Ayrımlar ve Tartışmalar". *Epistemoloji*. Haz. Paul K. Moser. Çeviren Hasan Yücel Başdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2018.
- Neta, Ram. "Quine ve Goldman: Epistemolojiyi Doğallaştırmanın İki Yolu". *Epistemoloji*, Der. Stephen Hetherington. Ankara: Fol Yayınları, 2020.
- Nola, Robert. *Rescuing Reason: A Critique of Anti-Rationalist Views of Science and Knowledge*. Boston: Kluwer Academic Publishers, 2003.
- Nordgren, Anders. *Evolutionary Thinking: An Analysis of Rationality, Morality and Religion from an Evolutionary Perspective*. Uppsala: Uppsala University Press, 1994.

- Peels, Rik. "A Conceptual Map of Scientism". *Scientism-Prospects and Problems*. Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg. New York: Oxford University Press, 2018.
- Plantinga, Alvin. "Scientism: Who Needs It?". *Scientism-Prospects and Problems*. Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg. New York: Oxford University Press, 2018.
- Platon. *Menon*. Çeviren Ahmet Cevizci. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.
- Platon. "*Theaitetos*". *Diyaloglar II*. Haz. Mustafa Bayka. Çeviren Kolektif. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Poston Ted. "Internalism and Externalism in Epistemology". Internet Encyclopedia of Philosophy. Erişim 29 Kasım 2024, <https://iep.utm.edu/int-ext/#H3>
- Psillos, Stathis. *Philosophy of Science A-Z*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.
- Putnam, Hilary. "There is at Least One a Priori Truth". *Erkenntnis* 13 (1978):153–170.
- Quine, Willard Van Orman. *Ontological Relativity and Other Essays*. New York: Columbia University Press, 1969.
- Robinson, Daniel N. "Science, Scientism, and Explanation". *Scientism: The New Orthodoxy*. Haz. Richard N. Williams ve Daniel Robinson. N. New York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Rosenberg, Alex. "Philosophical Challenges For Scientism (And How To Meet Them?)". *Scientism-Prospects and Problems*. Der. Jeroen de Ridder, Rik Peels, René van Woudenberg. New York: Oxford University Press, 2018.
- Sorell, Tom. *Scientism*. Londra: Routledge, 1991.
- Stanford, P. Kyle. "Naturalism without Scientism". *The Blackwell Companion to Naturalism*. Haz. Kelly James Clark. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. Published, 2016.
- Stenmark, Mikael. *Scientism-Science, Ethics and Religion*. Aldershot: Ashgate, 2001.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Felsefeye Giriş-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Walsh, William Henry ve Wilshire, Bruce Withington. *Metafiziğe Giriş*. Çeviren Ahmet Cevizci. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.
- van Fraassen, Bastiaan C. "Naturalism in Epistemology". *Scientism: The New Orthodoxy* Haz. Richard N. Williams ve Daniel Robinson. N. New York: Bloomsbury Academic, 2015.
- Yalçın, Şahabettin. "Doğal Epistemoloji Mümkün müdür?". *Epistemoloji-Temel Metinler* içinde. Der. Hasan Yücel Başdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2018.

Atf Biçimi / How cite this article

Gürkan, Alper. "A Critical Evaluation on the Epistemological Externalist Ground of Scientism in the Context of Epistemic Concern" *Felsefe Arkivi- Archives of Philosophy*, 61 (2024): 24–37. <https://doi.org/10.26650/arc.1562881>